

SEVİNC ABBASOVA
Naxçıvan Dövlət Universiteti
E-mail: TarixVeOnunProblemleri@gmail.com

MÜSTƏQİL AZƏRBAYCAN QADINLARININ İLK QURULTAYLARI QADIN HƏRƏKATININ İNKİŞAFINDA YENİ MƏRHƏLƏ KİMİ

Açar sözlər: Heydər Əliyev, dövlət qadın siyasəti, qadın hərəkatı, Azərbaycan qadın qurultayları, qeyri-hökumət qadın təşkilatları, yeni gender düzəni

Ключевые слова: Гейдар Алиев, государственная женская политика, женское движение, съезды женщин Азербайджана, неправительственные женские организации, новый гендерный порядок

Key words: Heydar Aliyev, national women's policy, the women's movement, congresses of Azerbaijani women, non-governmental women's organizations, the new gender order

Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyətinin təşəkkülü şəraitində bu cəmiyyətin sosial-siyasi tərkib hissələrinin, o cümlədən qadın hərəkatının öyrənilməsi vacib nəzəri və praktiki əhəmiyyət kəsb edir. Bu, əvvəla müstəqillik dönəmində, yeni şərtlər daxilində qadın təşkilat və qurumlarının fəaliyyətinin əsas aspekt və istiqamətlərini aydınlaşdırmağa, bu fəaliyyətin məzmun xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirməyə imkan verir. İkincisi, belə bir tədqiqat dövlət müstəqilliyinin institutionallaşma yaşadığı bir dövrdə, həmçinin sonrakı illərdə qadın təşkilatlarının hakimiyyət orqanları ilə qarşılıqlı münasibətlərinin xarakteristik tərəflərinin araşdırılmasını təmin edir. Və ən nəhayət, qadın hərəkatının bu və ya başqa aspektinin öyrənilməsi dövlətin qadın siyasətinin mahiyyət məqamlarını daha dolğun açmağa və anlamağa kömək edir.

İlk növbədə qeyd etmək istərdik ki, Azərbaycanda qadın qurultaylarının keçirilməsi ənənəsi sovet dövründə yaranmışdı. 1921, 1957, 1967 və 1972-ci illərdə baş tutmuş bu cür qurultaylar Azərbaycan qadınının sosial və mədəni emansipasiyasında, ictimai-siyasi və iqtisadi həyata daha fəal cəlb olunmasında, habelə qadın hərəkatının özünün inkişafında, onun daha mütəşəkkil forma almasında mühüm rol oynamışdı. Lakin Sovet İttifaqında ümumilikdə qadın hərəkatı kimi, bu qurultayların da fəaliyyəti sərt ideoloji çərçivəyə salınmışdı. Ümumiyyətlə, dövlətin ideoloji məcburetmə aparatı hakim rəsmi diskurs vasitəsilə gender münasibətlərini, habelə qadın hərəkatını nəzarət altında saxlayırdı. Qadın hərəkatının bir başqa səciyyəvi cəhəti avtonomlaşmaması, ümumdövlət sosial layihələrinin tərkib hissəsi olması idi. Təbii ki, ölkəmiz öz istiqlaliyyətinə qovuşduqdan sonra qadın hərəkatının yeni mərhələyə qədəm basması qadın qurultaylarının da məzmununa təsirsiz ötüşməmişdi. Bu mənada müstəqil Azərbaycan qadınlarının qurultayları mahiyyətcə yeni fenomen təqdim edir.

1998-ci ildən etibarən keçirilən müstəqil Azərbaycan qadınlarının qurultayları ölkəmizdə genişlənməkdə olan qadın hərəkatının inkişaf dinamikasında və onun konkret mərhələləri qismində nəzərdən keçirilməlidir. Bu zaman sözügedən qurultayların məhz dövlət gender siyasəti kontekstində qadın hərəkatının özünüifadə və gerçəkləşdirilməsinin təzahürü kimi öyrənilməsi məqsədəuyğundur. Başqa sözlə, qadın hərəkatının spesifik formaları olan qurultayların istər keçirilmə faktının özü, istər onların işində ali hakimiyyət nümayəndələrinin iştirakı, istərsə də qəbul edilmiş sənədlərdə əksini tapmış prioritet məqsəd və vəzifələrin sonralar hökumətin gender strategiyasının təməl prinsipləri kimi bir çox rəsmi sənəddə və hüquqi-

normativ aktlarda təsbit olunması Azərbaycan dövlətçilik sistemində bu qurultayların hansı mənə və önəm daşdığına dəlalət edir.

Bəlli olduğu kimi, Azərbaycanda dövlət qadın siyasətinin mahiyyət prinsiplərinin müəyyən edilməsi ümummilli lider Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Bu siyasət qadınların hər-tərəfli inkişafı üçün münbit şəraitin formalaşmasına yönəlmiş kompleks tədbirləri, o cümlədən qadınların hüquqi statusunun təkmilləşdirilməsini, onların sosial durumunun yaxşılaşdırılmasını, keyfiyyətli təhsillə təmin olunmasını, cəmiyyətdə ictimai mövqelərinin möhkəmləndirilməsini, siyasi həyatda daha fəal iştirakını və digər prioritet vəzifələri ehtiva edir.

Heydər Əliyevin müəyyənləşdirdiyi qadın siyasətinin uğurlu təzahürlərindən biri Azərbaycan qadınlarının hər 5 ildən bir keçirilən qurultaylarıdır; məhz bu forumlar yuxarıda göstərilən vəzifələrin müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsində qadınların özlərinin yaradıcı potensialının aktivləşdirilməsini və ictimai problemlərin müzakirəsində fəal iştirakını təmin etmək məqsədi güdməkdədir. Eyni zamanda bu qurultaylar bir tərəfdən qadınların öz gerçək istək və arzularını artikulyasiya etmək üçün münasib meydan rolunu oynayırsa, digər tərəfdən dövlətlə müvafiq kommunikasiya vasitəsi kimi çıxış edir. Təsadüfi deyildir ki, dövlətin gender siyasətinin bir sıra təməl sənədləri məhz belə forumlar ərəfəsində və ya bilavasitə ondan sonra qəbul edilmişdir.

İlk belə qurultay 1998-ci ilin sentyabrın 14-15-də toplaşmış və mübaliğəsiz demək olar ki, nəinki qadın hərəkatı, ümumilikdə ölkəmizin ən yeni ictimai-siyasi tarixində son dərəcə əlamətdar bir hadisəyə çevrilmişdi. Əvvəla, 1972-ci ildə baş tutmuş son qurultaydan sonra qadınlarımız ilk dəfə olaraq kütləvi şəkildə bir araya gəlmək, öz qayğı və problemlərini ictimai müzakirə predmetinə çevirmək imkanı əldə etmişdilər. İkincisi, Azərbaycan qadını azad ölkənin azad vətəndaşı kimi, öz üzərində ideoloji diktatı hiss etmədən rəyini sərbəst şəkildə ifadə etmək, öz arzu və tələblərini ali dövlət məqamlarına çatdırmaq hüququnu əməli surətdə gerçəkləşdirmiş olurdu. Üçüncüsü, qurultayda ümummilli lider Heydər Əliyevin məzmunlu nitqi, həmçinin onun göstərişinə əsasən, müxtəlif nazir və qurumlarının başçılarının qurultayın işində fəal iştirak etməsi, fikrimizcə, müstəqil Azərbaycan dövlətinin gender strategiyasının mühüm sistem xüsusiyyətindən xəbər verirdi; bu strategiya etatist səciyyəli sovet qadın siyasətinin müəyyən pozitiv cəhət və xüsusiyyətlərini yaradıcı şəkildə emal edərək, öz cəbbəxanasına daxil etmişdi.

Qurultay ərəfəsində qadın təşkilatları ilə daimi təmasda olan, qadınlarımızın üzleşdiyi problem və çətinlikləri gözəl bilən ölkə başçısı 1998-ci il 14 yanvar tarixində Qadın problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yaradılması haqqında fərman imzalamışdı [1, 171]. Bu komitə, Azərbaycan tarixində sırf qadın məsələləri ilə məşğul olan, habelə MDB məkanında qadın problemlərinin vahid mərkəzdən idarə olunduğu ilk dövlət qurumu idi. O əslində Heydər Əliyev tərəfindən qadınların siyasi, sosial və mədəni cəhətdən istiqamətləndirilməsini və təşkilatlanmasını həyata keçirəcək dövlət idarəçilik mexanizmi kimi düşünülmüşdü. Prezidentin elə həmin gün verilmiş və "Azərbaycanda qadınların rolunun artırılmasına dair tədbirlər haqqında" adlanan digər sərəncamı ilə Nazirlər Kabinetinə ölkənin siyasi, sosial, iqtisadi, mədəni həyatında qadınların rolunu artırmaq məqsədi ilə müvafiq təkliflər hazırlamaq tapşırılmışdı [1, 172].

Müstəqil Azərbaycan qadınlarının Birinci qurultayının işində 2100-dən artıq qadın iştirak etmişdi. Forumun ilk günü – sentyabrın 14-də Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin "Azərbaycan Qadınlarının qurultayına" təbriki oxundu. Orada Azərbaycan qadınının əsrlər boyu cəmiyyətimizin həyatında oynadığı müstəsna rolu və ölkəmizin dövlət müstəqilliyini əldə etməsində və möhkəmləndirilməsində xidmətləri xüsusi olaraq qeyd edilir, qurultayın qadın hərəkatının inkişafında mühüm bir mərhələ olacağına inam ifadə olunurdu [2, 301-303].

Müraciətin diqqətəşayan cəhətlərindən biri orada sovet və müstəqillik dövrlərində qadın hərəkatının üzvü vəhdətdə göstərilməsi idi ki, bu da Heydər Əliyevin dünyagörüşü mənzərəsində modernləşmənin fasiləsiz bir proses kimi nəzərdən keçirilməsini əks etdirirdi.

Ertəsi gün, sentyabrın 15-də Heydər Əliyev tədbirə şəxsən qatılaraq, son dərəcə məzmunlu, zəngin konseptual məna və əhəmiyyətə malik nitqlə çıxış etdi [2, 304-323]. Bu çıxış, Ümummilli liderin hələ 1974-cü ilin mayın 14-də "Azərbaycan qadını" jurnalının 50 illiyinə həsr olunmuş təntənəli yığıncaqda söylədiyi nitq ilə başlanan və onun qadınlarımızın zaman və məkan kontekstində rolu və ictimai vəzifələri haqqında mülahizə və düşüncələrinin yer aldığı mətnləri silsiləsində önəmli yer tutur. İlk növbədə qeyd edərdik ki, qurultaydakı nitqi Heydər Əliyevin qadın məsələsinə münasibətinin ayrı-ayrı aspektlərini, onun sosial dünyagörüşünü, bu dünyagörüşündə yer almış ictimai ideal və amallarının mühüm məqamlarını açmağa imkan verir. Sovet dövrünün qadın problematikasına dair analoji çıxışları ilə ideya-mahiyyət qohumluğu nümayiş etdirən Heydər Əliyevin bu nitqinin ana qayəsi qadın azadlığı tezisi-dir. Qadının emansipasiyası, sosial və mədəni tərəqqisi ideyası Heydər Əliyev mətninin bütün ruhuna sirayət edərək, onun kvintessensiyasını təşkil edir: "XX əsr Azərbaycan qadını üçün böyük nailiyyətlər, hadisələr, böyük dəyişikliklər əsri olmuşdur. Ən böyük nailiyyət ondan ibarətdir ki, Azərbaycan qadını azadlığa çıxmışdır. Azərbaycan qadınının emansipasiyası tarixi bir hadisə, böyük inqilabdır" [2, 307]. Yaxın tarixi keçmişə müraciət Heydər Əliyev üçün çağdaş Azərbaycan qadınının nailiyyətlərini bir daha sərgiləmək, bu nailiyyətlərin miqyasını daha bariz şəkildə açmaq məqsədinə xidmət edir. XX əsrin əvvəlləri ilə müqayisədə əsrin sonlarında qadınlarımızın cəmiyyətin bərabər hüquqlu üzvü kimi, özlərini təsdiqləmələri, ictimai və mədəni həyatda misilsiz irəliləyişlərə nail olmaları Heydər Əliyevin qanuni iftixar mənbəyidir. "Təsəvvür edin, qısa bir tarixi zamanda nə qədər sıçrayış əmələ gəlmişdir... Həyatın bütün sahələrində mühəndis, iqtisadçı, başqa ixtisaslardan olan nə qədər qadınlar var. Əsası isə ondan ibarətdir ki, qadınlar savad, bilik alıblar, elmə, mədəniyyətə qovuşublar" [2, 308]. Lakin Heydər Əliyev tərəqqi çağının ideallarının daşıyıcısı kimi, əldə olunanlarla kifayətlənmək fikrindən uzaqdır. Onu üçün əsas hədəflərdən biri – qadınların hakimiyyət orqanlarında, dövlət idarəçiliyində daha çox təmsil olunmalarıdır. Məhz qadınlarımızın dövlət strukturlarında proporsional təmsilçiliyinin hüququ zəminini yaradan 2000-ci 6 mart fərmanı da Heydər Əliyevin qurultayda məsələ ilə bağlı qadınlara verdiyi sözün əməldə icrası idi.

Ulu Öndər qurultaydakı çıxışında qadınların iqtisadi fəaliyyətlərinin təşviqinin, eyni zamanda onların sosial müdafiəsinin yüksəldilməsinin vacibliyini vurğulamaqla bu istiqamətlərin dövlətimiz və onun başçısı üçün nə dərəcədə prioritet önəm daşdığını göstərdi.

Heydər Əliyev qurultayın Azərbaycanda qadın hərəkatının inkişafında əhəmiyyətini aşağıdakı sözləri ilə ifadə etmişdi: "Hesab edirəm ki, bu qurultay XX əsrdə Azərbaycanın tarixində ən böyük hadisələrdən biridir. Azərbaycan qadınları bu qurultayla müstəqil Azərbaycanda gələcəyin qadın hərəkatının əsasını qoyublar, qadınların cəmiyyətdə fəallığının, onların cəmiyyət və dövlətin həyatında iştirakının əsasını qoyublar" [2, 307-308].

Qurultayda onlarla nümayəndə çıxış etmişdi. Çıxış edənlərin ardıcıl olaraq Pekin konfransının sənədlərinə müraciət etmələri göstərirdi ki, qadınlar Azərbaycanı dünya kontekstində görür, dəyərli beynəlxalq normaların bərqərar olması üçün cəhd göstərirdilər. Qurultayın bütün gedişi zamanı qadınların Azərbaycan dövlətinə, xüsusilə ölkə prezidenti Heydər Əliyev cənablarına inam və ehtiramı xüsusi bir vurğu ilə nəzərə çarpırdı [3].

Qurultayda Azərbaycan Respublikası Prezidenti Aparatı Humanitar siyasət şöbəsinin müdiri Fatma Abdullazadə bu mötəbər forumun müzakirə edəcəyi məsələlər, habelə dövlətin qadın siyasətinin prinsipləri haqqında ətraflı məruzə etmişdi [4]. Bu məruzə Azərbaycan

qadınlarının yaxın perspektiv üçün inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirməklə, Heydər Əliyev rəhbərliyinin strateji niyyətlərini nümayiş etdirir, dövlət qadın siyasətinin əhəmiyyətli vektor təshihindən xəbər verirdi. İlk növbədə dünyada qadın hərəkətinin keyfiyyətə yeni mərhələyə qədəm basdığı bir şəraitdə Azərbaycanda artıq böyük ölçüdə gerçəkləşdirilmiş bərabər hüquqlar siyasətindən qadınlar üçün bərabər imkanlar siyasətinə keçildiyi bəyan edilirdi: “Bu gün bizim üçün ən vacib, ən ümdə məsələlərdən biri ondan ibarətdir ki, qadınlarla bağlı dövlət siyasəti elə bir səviyyədə qurulmalıdır ki, bu, təkcə bərabər hüquqlar siyasəti olmasın. Sözdə bərabərlik, hələ heç də bərabərlik deyil. Bu baxımdan bizim üçün ən qənaətbəxş siyasət bərabər imkanlar siyasətidir, yəni dövlət səviyyəsində qadınlar üçün elə bir imtiyazlar və xüsusi proqramlar sistemi qurulmalıdır ki, bəyan edilən bərabər hüquqlar real bərabər imkanların gerçəkləşməsinə xidmət etsin” [4, 13]. F. Abdullazadənin nitqi sovet dövründə qadın azadlığı və hüquqlarının təminatı sahəsində nailiyyətləri vurğulamaqla yanaşı, XX əsrin sonlarına doğru üstünlük kəsb edən strateji təmayülü də xatırladır: yeni minillikdə cəmiyyətdə şəxsiyyətin rolunun misilsiz dərəcədə artması gözlənilir. Bu müddəa dövlət rəhbərliyinin özünün gender diskursunun insanın fərdi azadlıqlarına prioritet önəm verən liberal ideoloji yönəlişlikləri ilə zənginləşdirdiyinə dəlalət edirdi.

F. Abdullazadənin diqqəti fərdi azadlıqlar üzərinə çəkməsi, qadının özünün bir şəxsiyyət kimi gerçəkləşdirməsi problemini vurğulaması Azərbaycanda gedən vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu kontekstində izah etmək mümkündür. Məruzəçinin də qeyd etdiyi kimi, “məhz vətəndaş cəmiyyəti bizə elə bir mühit yaradır ki, bu mühitdə hər bir qadının daxili potensialı tam dolğunluğu ilə gerçəkləşə bilər” [4, 14]. İqtisadi sahədə buna ilk növbədə qadınların iqtisadi fəallığının artırılması, qadın sahibkarlığının inkişafı vasitəsi ilə nail olmaq nəzərdə tutulurdu. Sosial-siyasi sahədə isə vətəndaş cəmiyyətinin ümdə istiqamətlərindən biri olaraq qadın təşkilat və qurumlarının fəallaşdırılması ön plana çəkilirdi. Fəqət vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu Azərbaycan üçün spesifik məzmununda düşünülmürdü; ölkəmizin sosiomədəni xüsusiyyətlərini və tarixi-siyasi ənənələrini nəzərə alan belə bir vətəndaş cəmiyyəti modeli, sözügedən məruzədən də aydın olduğu kimi, müəyyən dərəcədə etatist və paternalist yönümlü cizgilər ehtiva etməli idi. Əslində Azərbaycan rəhbərliyinin, bu məruzədə də göstəriləyi kimi, qadınların ictimai təşəbbüskarlığının stimullaşdırılmasını dövləti əhəmiyyətli bir vəzifə kimi görməsi onun məhz qeyd edilən yönəlişliyindən xəbər verirdi.

Məruzənin mühüm hissəsi 1995-ci ilin sentyabrında Pekində keçirilmiş IV Ümumdünya qadınları konfransının əsas müddəaları üzərində qurulmuş, həmin müddəaların milli zəmində həyata keçirilməsi məsələlərindən bəhs etmişdi. Bu mənada “qadınlar və yoxsulluq”, “qadınların təhsili və ixtisas almaları”, “qadın və sağlamlıq”, “qadınlara qarşı zorakılıq”, “qadınlar və silahlı münaqişələr”, “qadın və iqtisadiyyat”, “qadınların hakimiyyət orqanlarında və qərarların qəbul edilməsi prosesində iştirakı”, “qadınların insan hüquqları” və s. fundamental problemlər üzrə konseptual mülahizələr irəli sürülmüşdü. Bu mülahizələrin mayasında Pekin platformasının adları çəkilən müddəalarının həyata keçirilməsi zamanı milli spesifikanı nəzərə alması ideyası idi ki, bu da Azərbaycan rəhbərliyinin sosiomədəni həssaslığına şahidlik edirdi.

Ümumən götürüldükdə məruzə Azərbaycan qadının inkişaf yoluna ətraflı qiymət verməklə yanaşı, dövlətimizin yaxın perspektivdə həlli vacib hansı istiqamətlər üzərində fəaliyyət göstərəcəyini ifadə edirdi. Onun ən önəmli qayələrindən biri qadınların özlərinin ictimai həyatda daha fəal rol oynamaları, qadın hərəkətinin yeni məzmun kəsb etməklə fəaliyyətini dövrün tələblərinə uyğun surətdə qurması ideyası idi.

Qurultay sentyabrın 15-də günün birinci yarısında 14 bölmə üzrə (“Qadın və hüquq”, “Təhsil və qadın”, “Qadın və səhiyyə”, “Qadın və elm”, “Qadın və mədəniyyət”, “Qadın və

iqtisadiyyat”, “Qadınların sosial müdafiəsi və məşğulluq”, “Qadın, hərbi münaqişə və qaçqınlıq problemi”, “Qadınlar, gənclər və uşaqlar”, “Qadın və kənd regionları”, “Qadın və ətraf mühit”, “Qadın və mətbuat” “Azərbaycan qadını beynəlxalq aləmdə”) işini davam etdirdi. Hər bir bölmənin işində müvafiq dövlət qurumları və nazirliklərin başçıları rəhbərlik edirdi. Elə bu faktın özü dövlətin qadın problemlərinə kompleks və sistemli şəkildə yanaşdığına göstəricisidir. Qurultay qadınlarla əlaqədar elə bir ictimai, iqtisadi, sosial, mədəni məsələ və problem yox idi ki, onu müzakirə etməsin. Bu problemlərə dair qərarlar qadınlar arasında yoxsulluq və işsizliyin azaldılması, qadınların iqtisadi fəallığının stimullaşdırılması, qadınların hakimiyyət orqanlarında iştirakının əməli surətdə təmin olunması, qadınların ictimai-siyasi həyatda daha fəal rol oynamasının təşviq edilməsi, qadın təşkilatlarının fəallığının yüksəldilməsi və s. kimi həlli vacib məsələləri əhatə edirdi. Bölmələrdə qəbul edilmiş qətnamələr Azərbaycan qadınına dövlət qayğısını nümayiş etdirməklə onun hərtərəfli inkişafının, qadın hərəkətinin keyfiyyət artımının rəhni olmalı idi.

Azərbaycan qadınlarının birinci qurultayı həmçinin dünya qadınlarına müraciət, qətnamə və Azərbaycan qadınlarına müraciət qəbul olundu. Qurultay Azərbaycan Qadınlar Şurasını seçdi. Hər 5 ildən bir keçiriləcək qurultay arasındakı dövrdə qadınların Ali Məclisi kimi fəaliyyət göstərəcək şuraya respublikanın bütün şəhər və rayonlarının nümayəndələri daxil idilər.

Bəhs edilən qurultay 1990-cı illərin sonları-2000-ci illərin əvvəllərində tranzit dövrünü yaşayan Azərbaycan üçün yeni gender düzəninə formalaşması kontekstində əhəmiyyət kəsb edirdi. Bu yeni düzən cəmiyyətin sosial strukturunda baş verən dəyişiklikləri, köhnə siyasi sistemin dağılması və milli Azərbaycan dövlətçiliyinin təşəkkülünü, habelə demokratik institutların yaradılmasını ehtiva edən gender vətəndaşlığının transformasiyasını nəzərdə tuturdu. Fəqət bir çox başqa postsovet ölkələrindən fərqli olaraq, Azərbaycanda bu transformasiya sovet emansipasiyasının ideoloji dayaqlarını istisna etsə də, onun sosial siyasətlə dəstəklənən struktur, habelə dəyər əsaslarının heç də total inkarı anlamına gəlmirdi. Heydər Əliyev rəhbərliyinin gender problematikasını daim nəzarət altında saxlaması, qurultaylar vasitəsilə qadın hərəkəti ilə canlı ünsiyyət qurması yeni gender düzəninə öz sələfinin müsbət keyfiyyət və sistem cəhətlərini üzvi surətdə mənimsəməsi demək idi.

Qadınların birinci qurultayında qaldırılmış məsələlər 1998-2003-cü illərdə uğurla gerçəkləşdirilən siyasi və sosial-iqtisadi kurs sayəsində qismən öz həllini tapmışdı. 2000-ci ilin martın 6-da Heydər Əliyev tərəfindən imzalanmış “Azərbaycan Respublikasında dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi” haqqında fərman ilə siyasi qərarların qəbulu prosesinə qadınların cəlb edilməsi ilə bağlı kompleks tədbirlər müəyyən edilmişdi [5, 311-318]. Bu sənəd Respublikamızın bütün dövlət strukturlarında qadın və kişilər arasında bərabərliyin təmin olunmasını, müvafiq dövlət proqramlarının hazırlanması ilə qaçqın və məcburi köçkün qadınların işlə təmin olunması, gender nöqtəyi-nəzərindən qanunvericiliyə yenidən baxılmasını nəzərdə tuturdu.

2000-ci ilin iyun ayında Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti “Azərbaycan Respublikasında qadın məsələləri üzrə 2000-2005-ci illər üçün Milli Fəaliyyət Planı” qəbul etmişdir. Pekin Platformasının 12 strategiyası əsasında hazırlanmış bu proqram siyasət, iqtisadiyyat, sosial, mədəniyyət, təhsil, səhiyyə, insan hüquqları, hərbi münaqişələr, ekologiya və sairə məsələləri, eləcə də qaçqın və məcburi köçkün qadınların problemlərini əhatə etmişdir [1, 355-383].

Birinci qurultay həmçinin Pekin platformasının həyata keçirilməsinin ikinci mərhələsinə start verdi. Bu mərhələnin əsas istiqamətləri respublikada gender mərkəzlərinin yaradıl-

ması, gender tədqiqatlarına şərait yaradılması, maarifçi gender kurslarının təşkili, Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinə texniki yardım göstərilməsi idi.

Azərbaycan qadınlarının I və II qurultayları arasında keçən müddət ərzində ölkəmizdə qadın hərəkətində fəallıq artan xətt üzrə inkişaf etmişdi. 2002-2003-cü illərdə respublikada 40-dan artıq qeyri-hökumət qadın təşkilatı fəaliyyət göstərirdi [6, 3]. Onların arasında Z. Verdiyevanın rəhbərlik etdiyi Azərbaycan Qadınlarının Respublika Cəmiyyəti, Sevil Əliyevanın rəhbərlik etdiyi "Sevil" Azərbaycan Qadınları Məclisi, E. Süleymanovanın sədri olduğu Azərbaycan Qadın və İnkişaf Mərkəzi, Z. Salahovanın təsis etdiyi Azərbaycan Qadınlarının Bakı Assosiasiyası, N. Cəfərovanın başçılıq etdiyi D. Əliyeva adına Azərbaycan Qadın Hüquqlarının Müdafiə Mərkəzi, R. Mirzəzadənin sədarəti altında Gender və İnsan Hüququ Araşdırma Birliyi və başqaları xüsusi fəallığı ilə seçilirdi. Bu təşkilat və cəmiyyətlər çoxşaxəli fəaliyyət göstərərək, üçüncü sektorun inkişafına öz töhfələrini verirdilər. Qadın qeyri-hökumət təşkilatları fəaliyyətlərini ümumən qadınların hərtərəfli inkişaf və tərəqqisi və onların hüquqlarının dolğun şəkildə təmin edilməsi sahəsində quraraq, qadınların sosial-iqtisadi durumunun yaxşılaşdırılması, onların arasında yoxsulluğun azaldılması, onların işlə təminatı, qadınların peşəyə yiyələnmələrində bərabər imkanların yaradılması, qadın təhsilinin inkişafı, qadınların gender cəhətdən maarifləndirilməsi, qadınların sağlamlığı, qadına qarşı ailə zorakılığı və istismarına son qoyulması, qadın və ətraf mühit, qadın sahibkarlığının inkişaf etdirilməsi və s. istiqamətlər üzrə müxtəlif layihələr həyata keçirirdi. Bu təşkilatların fəaliyyəti Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu nailiyyətlərinin göstəricisi olmaqla bərabər, postsovet gender düzəninə də tədrici keçidindən xəbər verirdi.

Azərbaycanda həmin illərdə gender sferasında baş verən müsbət dəyişiklik və irəliləyişlərdə Zəhra Quliyevanın başçılıq etdiyi Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin (QDPK) də böyük rolu olmuşdu. Komitənin 2003-cü ilə dair hesabatında da deyildiyi kimi, bu qurum "qadınlarımızın nəinki ancaq respublikada, həm də Beynəlxalq aləmdə ilin cari məsələlərinin müzakirəsində iştirakını təmin etməklə onların ictimai-siyasi fəallığını artıran, hüquqlarının müdafiə olunmasını nəzərdə tutan, respublika iqtisadiyyatının inkişafında qadınların rolu, gələcək nəslin, o cümlədən qızların tərbiyəsində anaların rolu və məsuliyyəti, ordumuzun güdrətli orduya çevrilməsində, gələcək dövlət qurucularının yetişməsində anaların məsuliyyətini və s. əks etdirən tədbirlərin keçirilməsini nəzərdə tutmuş və bu tədbirlərin əhatəli şəkildə respublikanın bütün rayonlarında, rayon, şəhər, Nazirlik, Komitə və digər mərkəzi təşkilatlar və onların rəhbərləri ilə birgə, həmçinin qeyri-hökumət qadın təşkilatları ilə həyata keçirilməsinə nail olmuşdur" [7].

Azərbaycan qadınlarının ikinci qurultayı ərəfəsində QDPK ölkənin 76 rayonunda bir sıra maraqlı tədbirlər, konfranslar keçirdi. Konfranslarda qurultaya nümayəndələr seçilmiş, 2003-cü ilin oktyabr ayında prezident seçkilərinə hazırlıqla əlaqədar olaraq sorğu aparılmışdı [8, 203].

2003-cü ilin sentyabrın 27-də Azərbaycan qadınlarının artıq ikinci qurultayı keçirildi. Qurultaya 2070 nəfər nümayəndə seçilmişdi. Prezidentin İcra Aparatının Humanitar Siyasət Şöbəsinin müdiri Fatma xanım Abdullazadə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin qurultaya təbrikini oxumuşdur. Bu, möhtərəm Prezidentimizin qadınlarımıza son xeyir-duası oldu [1, 341; 9].

Qurultayda geniş məruzə ilə çıxış edən QDPK-nın sədri Zəhra Quliyeva son beş ildə görülmüş işlər haqqında məlumat verdi. O, ölkədə gedən quruculuq işlərini səciyyələndirmiş, sosial-iqtisadi inkişaf proseslərində dövlət başçısı Heydər Əliyevin rolunu vurğulamış, onun qadınlara olan qayğısını xüsusi olaraq qeyd etmişdi. Eyni zamanda natiq öz çıxışında qaçqın və məcburi köçkünlərin ağır durumunun yaxşılaşdırılması sahəsində digər dövlət qurumları ilə

yanaşı, komitənin də fəaliyyətindən danışmışdı. Öz nitqinin sonunda Z. Quliyeva Azərbaycan qadınlarının hər zaman Heydər Əliyev siyasəti kursunu dəstəklədiklərini bəyan etdi.

Natiqlərdən Milli Məclisin sədr müavini Gövhər Baxşəliyeva iştirakçıların diqqətini ölkədə hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu prinsiplərinin bərqərar edilməsi, insan və vətəndaş hüquqlarının, azadlıqlarının qorunması, iqtisadi islahatlarının hüquqi bazasının yaradılması və qadınların ictimai-siyasi fəallığı məsələlərinə yönəltdi.

Qurultayda çıxış edən digər iştirakçılar respublikada qadın problemlərinin həlli ilə bağlı görülən işlərdən söhbət açmış, bir sıra bölgələrdə qadınların vəziyyətində müşahidə olunan dinamikanın icmalını vermiş, həll edilmiş, habelə həll edilməsi hələ də qarşıda duran vəzifələri müəyyənləşdirmiş, gender siyasəti və qadın hərəkatının sonrakı inkişafına dair mülahizələrini söyləmiş, təkliflərini vermişlər [10].

Azərbaycan qadınlarının II qurultayı Azərbaycan xalqına müraciət və yekun qətnamə qəbul etməklə işini yekunlaşdırdı. Bu sənədlər Azərbaycan qadının öz dövlətçiliyinə və Vətəninə bir növ sədaqət andı idi. Müraciətin ana qayəsini dövlət müstəqilliyimizin və ictimai-siyasi sabitliyin qorunmasında qadınlarımızın üzərinə düşən şərəfli və müqəddəs missiyası haqqında tezis təşkil edirdi [11]. Qurultayın qəbul etdiyi qətnamədə son beş ildə Azərbaycan qadınlarının ölkənin ictimai-siyasi həyatında oynadıqları rol, hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğunda, habelə gənc nəslin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə edilməsindəki xidmətləri yüksək qiymətləndirilir, qadınların ictimai-siyasi həyatda fəallığının artırılması üçün hakimiyyətin bütün qollarında qadınların daha geniş təmsil olunmaları yolunda səylərin bundan sonra davam etdirilməsi qeyd edilmişdi. Həmçinin bu sənəd qurultay iştirakçılarının və ümumən Azərbaycan qadının Heydər Əliyevin strateji kursunun dəstəklənməsini bariz şəkildə təsdiqləyirdi [12].

Yeri gəlmişkən, 2003-cü ilin oktyabrında keçirilmiş prezident seçkilərində Azərbaycan qadınları fəal və mütəşəkkil şəkildə iştirak etmişdilər. 2013-cü ilin oktyabrın 17-də QDPK-nın təşkilatçılığı ilə keçirilmiş geniş yığıncaq bir daha qadınlarımızın dövlətçiliyə sədaqətliyini nümayiş etdirdi [8, 215-218]. Yığıncaq adından respublika ictimaiyyətinə qəbul edilmiş bəyanatda prezident seçkilərinin şəffaf, ədalətli və dünya standartlarına uyğun səviyyədə keçirildiyi qeyd edilmiş, xalqın, o cümlədən qadınların Heydər Əliyev kursunu dəstəklədiyini bəyan edilmiş, destruktiv qüvvələrin xalqın dincliyini pozmağa yönəlmiş əməlləri qətiyyətlə pislənilmişdi.

Beləliklə, müstəqil Azərbaycan qadınlarının 1998 və 2003-cü illərdə olmuş ilk qurultaylarının fəaliyyətinin müxtəsər şəkildə nəzərdən keçirilməsi onların ölkəmizdə qadın hərəkatının institusionallaşmasında olduqca əhəmiyyətli hadisə olmaları qənaətinə gəlməyə imkan verir. Bu qurultaylar bir tərəfdən qadınlarımızın ictimai-siyasi fəallığının yeni səviyyəyə çıxmasına yardım edirdisə, digər tərəfdən dövlətin özünün qadın siyasətini müəyyənləşdirməsinə, gender strategiyasına lazımlı təşihlər etməsinə və daha müvəffəqiyyətlə həyata keçirməsinə şərait yaradırdı. Müstəqil Azərbaycan qadınlarının ilk qurultaylarının keçirilməsi, məqalədə gətirilən faktlardan da aydın olduğu kimi, ümummilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü sayəsində mümkün olmuşdu. Bu qurultaylar həmçinin ölkəmizdə postsovet gender düzəninə təşəkkülü kontekstində də əhəmiyyət kəsb edirdi.

Ədəbiyyat

1. Heydər Əliyev və dövlət qadın siyasəti (I kitab). Bakı, Nurlar, 2008, 440 s.
2. Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. On yeddinci kitab (iyul, 1998 – oktyabr, 1998). Bakı, Azər nəşr, 2006, 528 s.

3. Danışır qurultay nümayəndələri // "Azərbaycan qadını" jurnalı, 1998, №8-9, s.5, 7-72
4. Azərbaycan qadını XXI əsrin astanasında (Fatma Abdullazadənin çıxışı) // "Azərbaycan qadını" jurnalı, 1998, №10-11, s.3-23
5. Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. İyirmi beşinci kitab (fevral, 2000 – mart, 2000). Bakı, Azərənəşr, 2008, 520 s.
6. Nəcəfova S., Səfiyev S. Azərbaycanın qeyri-hökumət qadın təşkilatları. Bakı, Şirvanəşr, 90 s.
7. Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin 2003-cü ildə gördüyü işlərin hesabatı // http://gender-az.org/doc/az/organization/gen_gov/otchet.html
8. Camalova D, Öməröva S, Gəncəli S. Qadın hərəkatının ön cərgələrində. Bakı, Azərbaycan nəşriyyatı, 2004, 224 s.
9. Azərbaycan qadınlarının II qurultayına // "Azərbaycan" qəzeti, 2003, 28 sentyabr, №224
10. Azərbaycan qadınlarının II qurultayı // "Azərbaycan" qəzeti, 2003, 28 sentyabr, №224
11. Azərbaycan qadınlarının II qurultayı nümayəndələrinin Azərbaycan xalqına müraciəti // "Azərbaycan" qəzeti, 2003, 28 sentyabr, №224
12. Azərbaycan qadınlarının II qurultayının qətnaməsi // "Azərbaycan" qəzeti, 2003, 28 sentyabr, №224

С.З.АББАСОВА

ПЕРВЫЕ СЪЕЗДЫ ЖЕНЩИН НЕЗАВИСИМОГО АЗЕРБАЙДЖАНА КАК НОВЫЙ ЭТАП В РАЗВИТИИ ЖЕНСКОГО ДВИЖЕНИЯ

В представленной статье делается попытка рассмотреть женские съезды независимого Азербайджана в 1998 и 2003 гг. в контексте динамики женского движения. В этой связи особое внимание уделено гендерной политике Азербайджанской Республики, стратегические принципы которой были определены общенациональным лидером Гейдаром Алиевым. Указано, что означенные съезды сыграли определенную роль в становлении нового постсоветского гендерного порядка в Азербайджане, вобравшее в себе, однако, некоторые сущностные элементы и особенности предшественника.

S.Z.ABBASOVA

FIRST CONGRESS OF WOMEN IN INDEPENDENT AZERBAIJAN AS A NEW STAGE IN THE DEVELOPMENT OF THE WOMEN'S MOVEMENT

In the present article attempts to address women's congresses of independent Azerbaijan in 1998 and 2003 in the context of the dynamics of the women's movement. In this regard, particular attention is paid to the gender policy of the Azerbaijan Republic, the strategic principles that have been identified by national leader Heydar Aliyev. Indicated that notwithstanding that the conventions have played a role in the formation of a new post-Soviet gender order in Azerbaijan, which has absorbed in itself, however, certain essential elements and features of its predecessor.

Rəyçilər: t.ü.f.d.A.Hüseynov, t.e.d.L.L.Həsənova

Naxçıvan Dövlət Universitetinin "Azərbaycan tarixi" kafedrasının 27.09.2013-cü il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür. (pr. №04)